

УДК 37.013.2:37.091.4Ющук(045)
DOI: 10.24144/2524-0609.2023.53.152-155

Шкріба Сабіна Олександрівна
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
Мукачівський державний університет, м.Мукачево, Україна
sabinkalc@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-3754-1700>

ЛЮДИНА ПОКЛИКАННЯ, А НЕ ТИТУЛІВ: ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ І. ЮЩУКА

Анотація. Мета статті – висвітлити етапи формування педагогічної спадщини І. Ющука – видатного українського мовознавця, літературознавця, педагога перекладача творів сербських, хорватських, лужицьких і словенських письменників, професора, автора понад тридцяти підручників і тридцяти навчальних посібників із української мови, автора граматики-фантастичної повісті «Троє на Місяці» та оповідання для дітей «Якось уранці», заслуженого діяча науки і техніки України, одного із фундаторів української «Просвіти» імені Тараса Шевченка, дослідника Голодомору-геноциду 1932 – 1933 років, члена Національної спілки письменників України, лауреата Всеукраїнської премії ім. Б.Грінченка, Всеукраїнської премії ім. І.Огієнка, премії ім. Д.Нитченка. Методи дослідження: пошуково-бібліографічний, біографічний, феноменологічний; загальнотеоретичні: аналіз і синтез, зіставлення, систематизація, опис, пояснення, узагальнення. На основі життєпису І. Ющука виокремлено IV етапи формування його педагогічної спадщини. Досліджуючи постать мовознавця як педагогічну персоналію, зможемо визначити його роль в освітній царині та окреслити вагомий внесок, який становить значний етап у розвитку українського мовознавства й педагогіки.

Ключові слова: І. Ющук, періодизація, педагогічна спадщина, мовознавець, педагог, книговидавець.

Вступ. Драматичне ХХ століття дало Україні та світові велику плеяду видатних науковців та педагогів. Ці постаті були світочами нашої нації, бо, незважаючи на важкі випробування долі, залишалися вірними Україні та її народові. Упродовж усього свого життя вони плідно працювали на благо українського суспільства, здійснюючи безперервну педагогічну й громадсько-просвітницьку діяльність.

З-поміж видатних мовознавців і педагогів другої половини ХХ – перших десятиліть ХХІ століття чільне місце належить Іванові Ющуку. Його внесок у царину мовознавства й педагогіки важко переоцінити. І. Ющука називали гетьманом мовознавства та творцем мовних бестселерів. За підручниками видатного вченого дорослі й діти вивчали й зараз продовжують вивчати українську мову. І. Ющук був не просто педагогом, а справжнім учителем і наставником, який усе своє життя невтомно працював на ниві рідної української мови.

Діяльність І. Ющука відіграла надзвичайно велику роль у мовній освіті нашого часу. Педагогові належить велика кількість наукових праць лінгводидактичного характеру. Внесок І. Ющука в царину українського мовознавства та педагогіки складно переоцінити. Він навчав української мови багатьох школярів, а згодом – студентів із різних куточків нашої держави й не тільки. І Ющук приділяв велику увагу педагогічній діяльності, бо добре розумів значущість освіти в житті молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел свідчить, що деякі відомості про життєпис видатного мовознавця відображено в книзі спогадів С. Кириченко «Люди не зі страху» (2013 р.). Спомини, пов'язані з мовознавцем, розміщені в другій частині мемуарів «... і фург-фург ладував».

Окрім спогадів С. Кириченко, велику цінність мають «Спогади» відомого українського шістдесятника Д. Павличка. Усі 5 томів цієї книжки – галерея споминів про драматичні події, що відбулися в Україні впродовж ХХ – початку ХХІ століть. У томі 5, який вийшов друком у 2019 році (вид-во «Ярославів Вал»), є портрет І. Ющука, до постаті якого автор ставився з особливою прихильністю й пошаною.

У 2003 р. світ побачила стаття під назвою «Педагог-словесник з великої літери», автором якої є М. Гуць. Стаття вийшла друком у журналі «Дивослово» (№ 10) і була присвячена 70-літтю від дня народження І. Ющука.

У листопаді 2003 року була надрукована спільна стаття І. Пасемка й О. Сливинського «Іван Ющук – письменник, перекладач, учений». Вона вийшла друком у науковому журналі Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України та Національної спілки письменників України «Слово і Час» (№ 11).

У 2013 році І. Пасемко написав статтю «Його нива – рідна мова». Вона вийшла друком у періодичному виданні «Українська літературна газета» (№ 20). Ця стаття теж перед'ювілейна: вона була присвячена 80-літтю І. Ющука.

У 2018 році доктор педагогічних наук, професор НПУ ім. М. П. Драгоманова Ю. Руденко написав статтю «Гетьман мовознавства», присвячену 85-літтю І. Ющука. Стаття вийшла друком у Всеукраїнському громадсько-політичному тижневику «Освіта» (№ 33/34).

У газеті «Слово Просвіти» (№ 42) за 18.10.2018 р. була надрукована стаття журналіста, краєзнавця й громадського діяча М. Цимбалюка «Подвижник рідного слова», присвячена 85-літньому ювілею І. Ющука. Цього ж року, в грудні, на сторінках газети «Літературна Україна» (№ 47 – 48) з'явилася стаття поета-шістдесятника Д. Павличка про І. Ющука «Людина великого українського духу, світового рівня мовознавець».

У 2018 році в журналі «Дивослово» (№ 10) вийшла друком стаття С. Омельчука «Новаторство Івана Ющука в українській лінгводидактиці кінця ХХ – початку ХХ сторіччя». У цій роботі науковець дослідив лінгводидактичну концепцію І. Ющука, яка охоплює підручники для закладів середньої й вищої освіти, навчальні посібники для учнів і студентів, методичні посібники для вчителів-словесників. У 2019 році вийшла друком монографія С. Омельчука «Сучасна українська лінгводидактика» (видавничий дім «Києво-Могилянська академія»), у розділі І якої вміщено вищезазначену статтю.

Мета статті: висвітлення етапів формування пе-

дагогічної спадщини І. Ющука – видатного українського мовознавця та педагога.

Методи дослідження: пошуково-бібліографічний, біографічний, феноменологічний; загальнотеоретичні: аналіз і синтез, зіставлення, систематизація, опис, пояснення, узагальнення.

Виклад основного матеріалу. І. Ющук (1933 – 2021 рр.) фактично народився 3 жовтня 1932 року (записаний як народжений у 1933 році) в селі Черників (тепер – Чорників) Володимир-Волинського району Волинської області в сім'ї Пилипа Філатовича та Гликери (Ликерії) Кирилівни Ющуків. На інформацію про розбіжність у даті народження натрапляємо в четвертому (фактично – другому) щоденникові І. Ющука: записи охоплюють період від 7.09.1949 до 19.10.1949 рр. Запис датовано 3.10.1949 роком. Сімнадцятилітній Іван зазначав: «Сьогодні день мого народження. Сьогодні мені виповнилося рівно 17 років. По метриках записано, що я родився 7 жовтня, але насправді я родився на православне свято Остапа Плакиди, в Хотячеві був празник, отже 3 жовтня 1932 року» [1, арк. 15].

1939 – 1945 роки – період навчання І. Ющука в Черниківській початковій школі. Із 1945 до 1948 рр. І. Ющук навчається в Лудинській семирічній середній школі. Із 1948 до 1951 рр. майбутній мовознавець навчається в школі міста Устилуг. Вона здобула статус середньої в 1949 році, з приходом «других советів».

1952 – 1957 рр. – період навчання майбутнього педагога у Львівському державному університеті ім. І. Франка (тепер – Львівському національному університеті ім. І. Франка) на слов'янському відділенні філологічного факультету; спеціальність – чеська мова та література. В одному зі своїх інтерв'ю мовознавець згадував: «Заради розширення знань про людей і країни, які дає художня література, подався на слов'янську філологію до Львівського університету. Слов'яни найближчі нам: чим ми подібні, а чим різнимся? Історія і для них, і для нас не завжди була сприятлива, але інші слов'яни вижили і мають свої держави» [3, с. 31].

У 1957 році І. Ющук завершує навчання у Львівському державному університеті. Того ж року починає працювати вчителем української мови та літератури Лудинської середньої школи Нововолинського району Волинської області [4, арк. 2–3]. Мовознавець в одному зі своїх інтерв'ю згадував: «Два роки я викладав у Лудинській середній школі – і українську мову та літературу, і французьку мову, і хімію, і основи дарвінізму. Учителів бракувало. А в дитячому часі не було на навчання: у мами – буряки, у батька – корову пасти, сіна старатися. Взимку дороги снігом заносило, а учні були з трьох чи чотирьох сіл. Усе-таки і з моїх учнів двоє чи троє стали вчителями» [5, с. 353].

Власне, саме цей період (1957 – 1959 рр.) є *I етапом* формування педагогічної спадщини мовознавця, бо саме тут, у Лудинській середній школі, І. Ющук відбувся як учитель.

У Лудинській середній школі І. Ющук працював до 1959 року. 25 листопада 1959 р. мовознавець звільнився з посади вчителя української мови та літератури за власним бажанням [4, арк. 2–3].

Із 1959 по 1966 рр. І. Ющук присвятив себе науковій діяльності. Він вступає до аспірантури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Академії наук Української РСР, згодом захищає кандидатську дисертацію на тему «Тарас Шевченко в літературах народів Югославії (друга половина XIX – початок XX століття)» й залишається працювати в цій науковій установі.

У 1967 році І. Ющука призначено на посаду за-

відувача відділу методики мови журналу «Українська мова і література в школі» [4, арк. 8–9]. У цьому журналі педагог починає друкувати свої перші статті лінгводидактичного характеру.

Час роботи у видавництві «Радянська школа» виокремлюємо як *II етап* формування педагогічної спадщини І. Ющука. Він тривав 2 роки (із 1967 по 1969 рр.).

У відділі методики мови журналу «Українська мова і література в школі» мовознавець пропрацював два роки. Взимку, 1 грудня 1969 року, він звільнився у зв'язку з переходом на іншу роботу [4, арк. 8 – 9].

Фактично з цього року й розпочинається безперервна викладацька діяльність І. Ющука. Із 1.12.1969 року педагог починає працювати в Київському державному педагогічному інституті іноземних мов (тепер – Київський національний лінгвістичний університет). Саме з педагогічною діяльністю в цьому ЗВО пов'язаний *III етап* формування педагогічної спадщини мовознавця, що тривав із 1969 до 1996 року.

У КНЛУ І. Ющук пропрацював 27 років. Спочатку мовознавець викладав українську мову на підготовчому відділенні. Із 1970 року педагог починає активно займатися написанням підручників і книговидавничою справою.

27.06.1983 року педагога було переобрано на посаду доцента кафедри загальної, російської й української філології [4, арк. 6–7]. Мовознавець зазначав: «...1983 року циркуляром із Москви...було наказано скрізь в СРСР на підготовчих відділеннях, замість рідних мов і літератур викладати російську мову і літературу. Проте завідувач підготовчого відділення Ольга Семенівна Стеценко спробувала перехитрити Москву: з годин... виділених на українську мову й літературу, віддала невелику частку на російську...а решту залишила за українською. Так протягли ми ще... рік. А далі...підготовче відділення було переведено з Києва в Горлівку. Я мав знову лишитися без роботи» [2, с. 632].

І. Ющук все ж таки залишається в Інституті іноземних мов. У той час української мови там не викладали, бо це не було передбачено навчальним планом. Педагог починає викладати курс мовознавства. Через кілька років він напише ще один підручник – «Вступ до мовознавства», в якому зрозуміло викладе матеріал й доступно пояснить заплутані питання. У цей час педагог ухвалює рішення продовжити написання граматико-фантастичної повісті «Троє на Місяці». Над твором І. Ющук працював до кінця 1985 року. Загалом робота над повістю тривала майже вісім років.

26 серпня 1996 року І. Ющука звільнено з посади професора кафедри загальної, української та російської філології Київського державного лінгвістичного університету за власним бажанням [4, арк. 8–9]. Наступного дня, 27 серпня 1996 року, мовознавець розпочинає свою педагогічну діяльність у Міжнародному інституті лінгвістики і права (Тепер – Київський міжнародний університет). Його призначено на посаду завідувача кафедри слов'янського і загального мовознавства [4, арк. 8–9]. 16 вересня 1996 року І. Ющука було призначено на посаду проректора з навчальної роботи. Педагог працював на контрактній основі [4, арк. 8–9].

Із 27 серпня 1996 р. розпочався *IV етап* формування педагогічної спадщини І. Ющука, який тривав до 2021 року. Із 2000 року мовознавець був редактором студентського літературно-художнього альманаху «Хвиля». Альманах виходив друком у Міжнародному інституті лінгвістики і права (сьогодні – Київський міжнародний університет). Виходить у

світ велика кількість статей педагога, він пише нові підручники, перевидає ті, що були написані раніше.

Упродовж 2013 року мовознавець завершує роботу над оповіданням «Якось уранці». Фрагменти цього твору для дітей з'явилися в нотатнику «Записи» ще в 1990 – 1991 роках, але повністю воно було написане у 2013 році. Книжка, в якій містилося оповідання, була написана І. Ющуком у співавторстві з О. Війтик-Ющук – його дружиною. Частина книжки – це її вірші, написані для онуків; інша частина – оповідання, головними героями якого є малий онук Михайлик, свійські й дикі тварини. Книжка вийшла друком у 2018 році у видавництві «Навчальна книга – Богдан» (м. Тернопіль).

У 2021 році, останньому році свого земного життя, І. Ющук публікує в журналі «Дивослово» (№ 3 і № 4) дві статті. На жаль, ці публікації стали останніми.

27 березня 2021 року, зранку, зупинилося серце великого українця. Він прожив 88 років. У той день наша держава втратила знакову постать українського мовознавства й педагогіки другої половини ХХ – перших десятиліть ХХІ століття. Діяльність І. Ющука виявлялася в багатьох царинах: мовознавстві, літературознавстві, перекладацькій, педагогічній діяльності й книговидаванні. Незважаючи на високі наукові досягнення, блискучу педагогічну діяльність, численні переклади й велику кількість написаних підручників і посібників, І. Ющук завжди був дуже простою та щирою людиною. Він любив повторювати, що «суть не у званнях чи титулах. Головне – чи зробив ти по максимуму в тому, що вмієш і можеш». І. Ющук був прекрасним педагогом; таким професор назавжди залишиться в пам'яті своїх учнів. Він володів високим рівнем педагогічної майстерності. Учив, як жив, а жив, як навчав – ці слова дуже точно й влучно характеризують його педагогічну діяльність.

Висновки. І. Ющук є, беззаперечно, однією із найпомітніших і найдіяльніших постатей українського мовознавства й педагогіки на зламі ХХ-ХХІ століть. Педагог, мовознавець, літературознавець, перекладач, письменник, книговидавець, відомий

політичний і громадський діяч... Величезна педагогічна спадщина видатного українця не втрачає своєї наукової значущості й нині. По собі педагог залишив глибокий слід. Він відбився в сотнях статей, десятках опублікованих посібниках і підручниках. Він залишився у блискучій повісті «Троє на Місяці» й цікавій повісті-казці «Якось уранці». Виокремлено *IV emanu*, упродовж яких формувалася педагогічна спадщина І. Ющука. *I eman (1957 – 1959 pp.)* – період педагогічної діяльності І. Ющука в Лудинській середній школі. Саме в цей час І. Ющук відбувся як педагог. *II eman (1967 – 1969 pp.)* – діяльність мовознавця у видавництві «Радянська школа». І. Ющука призначили на посаду завідувача відділу методики мови журналу «Українська мова і література в школі». Педагог починає друкувати свої перші статті лінгводидактичного характеру. *III eman (1969 – 1996 pp.)* – роки високого сонцестояння в діяльності педагога. І. Ющук починає працювати в Київському державному педагогічному інституті іноземних мов. Науковець видає велику кількість підручників для загальноосвітніх шкіл і статей лінгводидактичного характеру. *IV eman (1996 – 2021 pp.)* – останній етап формування педагогічної спадщини І. Ющука. У 1996 році педагог починає працювати в Міжнародному інституті лінгвістики і права. Кінець цього етапу збігається в часі із земним життям педагога. Ще на початку 2021 року він опублікував дві статті в журналі «Дивослово» й до останніх днів життя провадив активну педагогічну діяльність. Кожен з етапів був надзвичайно важливим, бо ставав наріжним каменем для формування наступних етапів. Отже, формування педагогічної спадщини І. Ющука відбувалося протягом більшої частини його життя й мало характер постійного еволюційного самовдосконалення. В історії постмодерної української педагогіки науковий доробок І. Ющука – унікальне явище. Основним у формуванні педагогічної спадщини мовознавця є принцип індивідуальності. Кожен його підручник, кожна стаття – це своєрідний етап еволюції українського мовознавства та педагогіки.

Список використаної літератури

1. Особистий рукописний щоденник І. Ющука № 4. Особистий архів І. Ющука. Зберігається в родині науковця. 27 арк.
2. Павличко Д.В. Спогади. Том 5. Київ: Ярославів Вал, 2019. 712 с.
3. Рибалко К. Життя як самовідданість і успіх: перед'ювілейний діалог: [філолог Іван Ющук]. *Дивослово*. 2018. № 10. С.31–35.
4. Трудова книжка І. Ющука. Особистий архів І. Ющука. Зберігається в родині науковця. 11 арк.
5. Ющук І.П. Мова – найбільший скарб. Тернопіль: Богдан, 2020. 360 с.

References

1. Osobystyy rukopysnyy shchodennyk I.Yushchuka №4 [Personal handwritten diary of I.Yushchuk No.4]. Osobystyy arkhiv I.Yushchuka. 27 ark. (in Ukrainian).
2. Pavlychko, D. V. (2019). *Spogady* [Memories]. Vol. 5. Yaroslaviv Val. (in Ukrainian).
3. Rybalko, K. (2018). Zhyttya yak samoviddanist i uspih peredyuvileyny dialoh: [filoloh Ivan Yushchuk] [Life as dedication and success: pre-anniversary dialogue: [philologist Ivan Yushchuk]. *Divoslovo*, 10, 31–35. (in Ukrainian).
4. Trudova knyzhka I. Yushchuka. Osobystyy arkhiv I. Yushchuka [Work book of I.Yushchuk. Personal archive of I.Yushchuk]. 11 ark. (in Ukrainian).
5. Yushchuk, I.P. (2020). *Mova – naybilshyy skarb* [Language – the greatest treasure]. Navchalna knyha – Bohdan. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 01.10.2023 р.
Стаття прийнята до друку 06.10.2023 р.

Skrība Sabina
PhD Student

Department of Pedagogy for Preschool, Primary Education and Educational Management
Mukachevo State University, Mukachevo, Ukraine

AN INDIVIDUAL OF CALLING, NOT OF TITLES: STAGES IN THE FORMATION OF I.YUSCHUK'S PEDAGOGICAL HERITAGE

Abstract. The article aim – to highlight the stages that illustrate I. Yushchuk's pedagogical heritage. I. Yushchuk is an outstanding Ukrainian linguist, literary critic, teacher, translator of works by Serbian, Croatian, Lusatian

and Slovenian writers, professor, author of more than thirty textbooks and thirty teaching aids on the Ukrainian language, author of the grammar-fantasy story «Three on the Moon» and stories for children «Somewhere in the Morning», Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, one of the founders of Ukrainian «Prosvita» named after Taras Shevchenko, researcher of the Holodomor-genocide of 1932–1933, member of the National Union of Writers of Ukraine, laureate of the Borys Grinchenko All-Ukrainian Prize, Ivan Ohienko All-Ukrainian Prize, Dmytro Nytychenko award. Although I. Yushchuk was a distinguished scholar, the impact that he had on education in Ukraine, his role in promoting the Ukrainian language requires further studies. The purpose of the article is to highlight the stages in I. Yushchuk's career. Methods applied: bibliographic, biographical, phenomenological. Besides, the general theoretical methods help to analyze and synthesize, compare, systematize, describe, explain, and generalize the research material. Analyzing I. Yushchuk's biography, the IV stages in his pedagogical heritage are distinguished. The Ist stage (1957–1959) is the period of I. Yushchuk's pedagogical activity in the Ludyn secondary school. The IInd stage (1967–1969) reflected his activity as a linguist at the *Soviet School* publishing house. The IIId stage (1969–1996) is the longest period, so called high solstice in the teacher's activity. The Ivth stage (1996–2021) is the final and lasted 25 years. The end of this stage coincides in time with the teacher's earthly life. It is concluded that these stages are not homogeneous in terms of time, each being extremely important forming a cornerstone for the subsequent stages.

Key words: I. Yushchuk, periodization, pedagogical heritage, linguist, teacher, book publisher.